

ALTRA VEU
POESIA 1952-2003

Maria Beneyto — Dibuix de Juan Ramos, 2000

Maria Beneyto

ALTRA VEU
POESIA 1952-2003

EDICIÓ I PRÒLEG
JOSEP BALLESTER

Maria Beneyto
Escriptora
de l'any 2025

Diputació
de València

Cultura

institució
alfons
el magnànim

VALÈNCIA, 2025

© 2025, de les poesies de Maria Beneyto: els hereus
© 2025, de l'edició i del pròleg: Josep Ballester Roca
© de la vinyeta de la coberta: Ferran Escrivà (*Altra veu*, 1952)
© del dibuix del frontispici: Juan Ramos (*Quasi un poc de res*, 2000)
© de la vinyeta del colofó: Genaro Lahuerta (*Criatura múltiple*, 1954)

Publicat per:

Institució Alfons el Magnànim
Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació
Diputació de València
Corona, 36 – 46003 València
Tel.: +34 963 883 169
magnanim@dival.es – www.alfonselmagnanim.net

Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
avl@avl.gva.es – www.avl.gva.es

Treball integrat dins dels projectes d'investigació:

CIAICO/2023/104

GENERALITAT
VALENCIANA
Conselleria d'Educació,
Universitats i Ocupació

PID2022-139640NB-I00

ISBN: 978-84-1156-088-7 (IAM)

ISBN: 978-84-482-7064-3 (AVL)

DL: V-2020-2025

Maquetació: Arts Gràfiques Soler, SL
Impressió: Impremta de la Diputació de València

PRÒLEG

LA MIRADA MÚLTIPLE EN L'OBRA DE MARIA BENEYTO

En el complicat i tenebrós context de la postguerra valenciana hem d'incorporar algunes claus per a comprendre la singularitat i sobretot la rellevància literària de Maria Beneyto, ja que, en primer lloc, hem de subratllar que ens trobem davant d'una escriptora; per tant, primer entrebanc, i important, ja que la seua obra trenca els models franquistes assignats de forma tradicional a la identitat femenina; i segon tret diferencial, no per això menys decisiu, duplica la seua veu en una llengua vetada i en un intent ben clar d'un procés de folklorització per part de les autoritats del moment. A més, pensem que la família Beneyto pertanyia al bàndol dels perdedors de la Guerra d'Espanya. De fet, ja des de l'inici de la seua trajectòria apreciem un desafiament al silenci que va imposar el règim de la dictadura sobre la identitat dels vençuts.

De fet, podem suggerir alguns aspectes sense els quals es fa impossible entendre i copsar aquells anys durant la postguerra, sense tenir present la conjuntura i la situació de la llengua, com d'una manera molt perspicaç apunta Fuster: «No defenso ni justifico el bilingüisme; ni tan sols no intento mostrar-lo com explicable [...]. Però és dolorós també, i nociu, per al propi escriptor que el practica». D'altra banda, però, també hem de tenir en compte les circumstàncies biogràfiques de l'escriptora, que, en aquest cas, van ser superades gràcies a una presa de posició clara i decidida. Recordem que Beneyto, sense cap necessitat, va duplicar la seua veu creativa en un ambient literari depauperat i, fins i tot, en algun moment caïnita: «La cosa és que, entorn del 50, el petit i mediocríssim món literari

vernacular, a València, era un infern: els quatre gats que se'n consideraven protagonistes s'odiaven a mort, arrossegaven unes vanitats personals irrisòries de tan desproporcionades [...]. L'episodi era d'un provincianisme escandalós», Fuster de nou *dixit*. Perquè, en aquella atmosfera ben carregada d'entrebancs: «Castellana ha estat la meua formació. Castellà s'ha parlat sempre a casa, i a Madrid, on vaig viure deu anys d'infantesa, tu em diràs com es parlava. No obstant això, vaig escriure en valencià, amb un gran esforç, perquè ho considerava un deure i un deute amb la meua terra», ens diu en una de les diverses entrevistes que li vam realitzar l'any 1993. D'aquesta manera, ara en una llengua o ara en una altra, va fer camí en la seua obra com a escriptora.

Unes breus pinzellades entorn de la seua biografia ens poden ajudar a esbossar la trajectòria d'aquesta autora. Maria Beneyto va nàixer el 20 de maig de 1920 i va morir el 14 de març de 2011 a la ciutat de València. La seua família es va traslladar, primer a Peñarroya-Pueblonuevo, un poble miner de la província de Còrdova i, després, a Madrid quan era molt petita, etapa vital definida per la poeta i la novel·lista com molt dura per les circumstàncies de penúria econòmica que va patir. El motiu del trasllat familiar obeeix al desig patern d'intentar estrenar alguna de les seues peces teatrals i operetes a la capital de l'Estat, però no ho va aconseguir en cap moment, tal com es reflecteix en la novel·la autobiogràfica de la nostra autora, *Antigua patria* (1969). En plena guerra, uns mesos després que el govern de la República es trasllade a València, la família Beneyto torna a la ciutat d'origen. No obstant això, la situació no va diferir dels esdeveniments viscuts a Madrid, com tampoc després en la postguerra, ja que, igual que per a la majoria de la població no addicta al règim, van ser temps molt complicats. L'any 1944 la seua situació canviarà. A partir de l'ajuda d'una amistat familiar ixen d'aquella penúria. Aquest inesperat gir econòmic permetrà la jove Maria Beneyto complir amb l'aspiració més íntima: dedicar-se completament a l'escriptura. Ara posseïa els mitjans i el temps per a poder intentar-ho. Eren les condicions materials de la creació femenina apuntades per Virginia Woolf en *A Room of One's Own*.

Des de *Canción olvidada* (1947) fins que va faltar, Maria Beneyto va traure a la llum més de quaranta obres de creació, entre les quals destaquen *Altra veu* (1952), editada per Torre, que va rebre la menció honorífica del Premi Joaquim Folguera dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili de 1953, celebrats a Caracas; *Eva en el tiempo* (1952), publicada en la col·lecció de la revista *El Sobre Literario*, o *Criatura múltiple* (1954), amb la qual va guanyar el Premi València de poesia. El 1956 Torre publica *Ratilles a l'aire*, poc després guardonada amb el Premi Ciutat de Barcelona, on va obtenir un cert èxit, de manera que l'Editorial Pharos en va traure una segona edició el 1958. Ja en la dècada dels seixanta té una incidència important en la narrativa i publica un nombre gens menyspreable d'obres, entre les quals destaquen *El río viene crecido* (1960), Premi València de Literatura; el volum de contes *La gent que viu al món* (1966); *La dona forta* (1967), que guanya el Premi Senent de novel·la, o *Antigua patria* (1969), que rep el Premi Ciudad de Murcia. Més tard publica a Caracas *El agua que rodea la isla* (1974), i el 1976 guanya el Premi Ausiàs March amb *Vidre ferit de sang*. Després ve un llarg parèntesi de silenci en l'escena literària pública i no edita ni un sol llibre. Més tard va ressorgir com l'au Fènix: a partir de la reedició i un estudi crític de *La dona forta* que publica la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació - Edicions Alfons el Magnànim, l'any 1990, amb què s'inicia una segona etapa a nivell públic i de reconeixement de la seua obra. Així, en la dècada dels noranta es publiquen diverses antologies i es reediten alguns dels seus llibres. L'any 1992 se li concedeix el Premi de les Lletres Valencianes, màxim guardó literari que atorga la Generalitat Valenciana, i fins a la seua mort trau a la llum, entre d'altres, *Nocturnidad y alevosía* (1993), *Després de soterrada la tendresa* (1993), *Hojas para algún día de noviembre* (1993), *Para desconocer la primavera* (1994), *Elegies de pedra trencadissa* (1997), *Poesia (1952-1993)* (1997), *El mar, desde la playa* (1999), *Balneario* (2000), *Bressoleig a l'insomni de la ira* (2003), obra per la qual se li va concedir el Premi de la Crítica Catalana, o *Poesía completa (1947-2007)*. En definitiva, una impor-

tant eclosió literària, no sols en quantitat, sinó també, i sobretot, en qualitat.

Des d'aquest punt de vista, podem estructurar la seua obra literària i, així mateix, la seua recepció crítica i social en dues grans etapes: una primera que agruparia les obres publicades i el període cronològic que va des del 1947 fins al 1977; després vindria aquell període de silenci buscat, encara que no deixa en aquests anys d'escriure i reescriure, i una segona etapa, que aniria del 1990 al 2011, en què té una gran presència pública gràcies a les reedicions, recitals i reconeixements, i en què trau a la llum una part fonamental de la seua creació. Dues etapes brillants, però ben diferents per la seua trajectòria vital i creativa, i per les transformacions socials i polítiques de tota mena que s'hi produeixen. Fet i fet, dibuixa, d'una manera nítida i contundent, una de les veus literàries més emblemàtiques que s'han produït en els darrers anys tant en la literatura catalana com en la literatura espanyola.

Una de les constants més destacades en l'obra de Maria Beneyto rau en la seua capacitat per a formular l'angoixa i el sentiment de les limitacions humanes del nostre temps. La presència de l'ésser humà, i de forma més concreta, dels més desvalguts, adquireix una gran força en la seua creació. El dolor que suggereix es converteix en el ressò del sofriment de la humanitat. «L'amor als febles», com apunta Sanchis Guarner, «la porta a rebel·lar-se amb coratge contra la injustícia, a compartir el dolor de les víctimes de l'opressió» i a convertir-se en la veu dels marginats, i en especial de les dones:

Jo somniava arbres, soterrant l'alegria.
Dins de mi, la sang de l'horta en la ciutat glatia.
Em pressentia dona tota silvestre encís,
tota de llum i terra, branca del paradís.

O:

¿Quién me ha ordenado ineludiblemente
hablar con voz ajena a mi silencio,
presintiendo, crecida, o recordando,
existiendo a la vez de tantos modos?

Yo, múltiple, plural, amigos míos,
no soy nada. Soy todo. Soy aquella
que se quejaba a Dios de no ser río
y ser mar, ser clamor y no palabra,
ser calle de ciudad y no sendero,
ser colmena y no ser única abeja.

I:

Jo sóc la dona forta de la Santa Escripura.
(Mai no hi hagué més feble, més humil criatura.)
Mai no hi hagué un silenci més compacte que el meu
tancant els camins vívids a més crescuda veu.
Ells em motegen freda, i serena, i valenta.
I estic plena de pànic i de tristor calenta.
[...]
Però mai no vaig dir-los: «Companys, també sóc terra.
De flama sóc i d'aigua, d'elements sempre en guerra...».
No els diguí la por meua a la nit, a la mort.

L'obra de Maria Beneyto es transforma en el retrat de la dona al llarg del temps, una mena de dietari «en què el que s'expressa no són els fets, sinó la forma d'una mirada concreta, la dicció d'una sensibilitat en contrast amb els esdeveniments que presència i que ens fa presenciar», ens apunta Antoni Martí. A través de cada un dels seus llibres, l'autora ens regala una radiografia tant interior com exterior de la identitat femenina, del «signe femení», com ella diu, però des d'un punt de vista plural, divers i compromés. Per aquest motiu, apreciem en els seus llibres la presència constant de la realitat assignada de forma tradicional a la dona i de tot el ventall d'estereotips naturalitzats per la societat per a representar-la, com la mare, l'esposa i la mestressa de casa, però la nostra autora no es limita a una descripció enumerativa de figuracions prefixades, sinó que les sotmet a un conscient exercici de reescriptura que genera noves construccions de les genealogies femenines.

Al llarg de la història de la humanitat les dones han gaudit de poques o nul·les possibilitats de crear imatges pròpies de la feminitat, i alhora han hagut d'assumir la imposició dels models totalment viciats i construïts pels homes. Així, durant

un llarg període, l'etern femení s'ha interpretat com una mena de visió de la bellesa angelical i la dolçor en els sentiments, ja que la dona ideal es defineix com una criatura passiva, dòcil i feble de caràcter. Respecte d'això, Sandra Gilbert i Susan Gubar, amb la ironia que les caracteritza, afirmen: «No tenir personalitat no és solament ser noble, sinó estar morta. Una vida sense història, com la vida de Makarie de Goethe, és una vida de mort, és la mort en vida. L'ideal de puresa contemplativa evoca, en darrer terme, tant el cel com el cementiri».

La imatge de docilitat i innocència concebuda per la psique masculina en l'obra de Beneyto s'esquerda fins a la seua eliminació, ja que la condició femenina s'afirma des de la renúncia a aquests trets tradicionalment assignats a la dona al llarg de la història:

Pisaré tierra firme, asfalto firme, piedra
renunciaré al refugio donde está la inocencia
la dulzura evasiva, queriéndome anestesiar me

O:

en aqueixos nous vents de la dona que em porta
—dona i no àngel— per la voravia.

Si tota imatge té el seu anvers, en el cas d'aquesta figuració femenina gestada pels dictàmens socials i pel poder patriarcal, el revers correspon a aquella part amagada darrere de les vestidures de bondat i bellesa, el monstre, com a símbol del pànic de l'home a la rebel·lió de la dona, a la por d'enfrontar-s'hi en termes d'igualtat. Així ho explica Celia Amorós:

No creo que haya razón metafísica alguna para que el hombre tema a la mujer: la teme porque la oprime, y sobre todo la ha oprimido duramente, y en la medida en que pretende —sutilmente— seguir oprimiéndola para mantener una identidad —la identidad masculina— construida sobre la base de esta opresión. No la oprime porque la teme, sino al revés.

Des d'aquesta perspectiva, la figuració del monstre correspon també a aquella dona que no renuncia al seu punt de vista i

TAULA

Introducció, <i>per</i> JOSEP BALLESTER-ROCA	7
--	---

ALTRA VEU (1952)

Els impacients de la fi	31
Cançó de l'aigua enfollida	31
Vent en la tarda	32
Record fluvial	33
L'insecte roig	33
Barri antic	34
La presó de nit	35
Arbres en la ciutat	36
La meua primavera i el mar	37

POEMES NO INCLOSOS EN L'EDICIÓ DEFINITIVA D'ALTRA VEU (1952)

El propòsit poruc	41
Festa de campanes	41
A València	43
L'emigrant	44

TRÍPTIC

Nit de Nadal	45
Dijous Sant	45
Cementeri (en el Dia d'Ànimes)	46

CANÇONS

Dia de tardor en estiu	47
------------------------	----

POEMES EMOTIUS DEL CAMP I LA MUNTANYA

L'ermita de Vera	48
Arbre meu	49
Encontre	49

POEMES DE LA CIUTAT

L'hospital	51
L'hospici	52

RATLLES A L'AIRE (1956)

Prec per a assolir una paraula	55
Cançoneta en el camp	55
Recerca	56
Un dels motius	56
L'insecte	58
Deliberadament, roses	60
El record	61
Preu al revers	62
L'engany	63
Les teulades	64
L'esclat	65

DOS POEMES DE MAR, AMB SIRENES

Hòmens en la mar	66
Sirena	68

VEU AMIGA

Els morts jóvens	69
Acostament a l'amic amarg	70
Hereus	71
Veu per a un fill nonat	72

DÉU ÉS VINGUT

Déu de la gran ciutat	73
Déu del camp, de la pau	75

VIDRE FERIT DE SANG (1977)

Dring	79
Ombres	80
Parets per a una casa nova	81
Ciutat sense paraigües	82
Vidre ferit de sang	83

GENT

L'home davant del got	84
El que se'n va	87
Fill de la mar	88
1 [Ell era de la mar, fill del vent mascle]	88
2 [«A l'estiu tornaré.» (Peix amb nostàlgia)]	89
Home de la solitud	89
La dama bova	91

POEMA A BANDA

Terra	93
-------	----

DESPRÉS DE SOTERRADA LA TENDRESA (1993)

VELLS POEMES INÈDITS

Albat	99
Més enllà del capvespre	99
L'estrany	100

D'UN TEMPS CONCRET AMB ÀNGELS

L'estiu a la mar	101
Ciutat bombardejada	102
L'àngel darrer	103

TOCAR MARE

1 <i>[Ara que tens el nom d'absència]</i>	104
2 <i>[Tocava mare i ja no hi era]</i>	104
3 <i>[T'escolte així parlar]</i>	105

D'ARA MATEIX

Una dona i un home en l'alta nit	106
1 <i>[Sura i cau, decebuda, l'alta nit per la cambra]</i>	106
2 <i>[L'home se'n va a la nit. Enfora guaiten]</i>	107

DOS POEMES AL VOLTANT D'UN AMIC MORT

Migdia en un cementeri pobletà	108
Amb Josep Albi a Sueca, aquell dia de juny	109

DES DE LA BOIRA, AMB CORBS

1 <i>[El corb de Poe ve a la fira]</i>	111
2 <i>[La donzella plorada, la nocturna rosa]</i>	112
3 <i>[La veu blanca, la tendra]</i>	114

DESPRÉS DE SOTERRADA LA TENDRESA

<i>[A mes amics de tristor puc escriure]</i>	115
<i>[Potser sí, aquest jorn on crec dubtosament viure]</i>	116
<i>[A mes amics allargue la mà estesa]</i>	116
<i>[Després de soterrada la tendresa]</i>	117
<i>[Jo vinc d'un temps perdut. Sóc mare i filla]</i>	117
<i>[D'aquest monstre d'amor que em fa una illa]</i>	118
<i>[I no tinc un vaixell per al viatge]</i>	118
<i>[On la joia viu en estat salvatge]</i>	119
<i>[Als amics de tristor, però, els diria]</i>	119
<i>[La pau. I amb veus que riuen signaria]</i>	120

ELEGIES DE PEDRA TRENCADISSA (1997)

LA VEU GLAÇADA DE LA SOLITUD

<i>[La veu glaçada de la solitud]</i>	123
Cercant culpable	123
Entre parets perduda	124

Transeünt ombra avall	125
Sense tu	126
La casa	127
Véns...	128
Presència	129
Christmas	130
Amb tu als carrers de l'aigua	131
Matí a la mar	132

FINESTRA A LA PLACETA DEL JARDÍ (ELLS AL VOLTANT)

Xiquetes	134
Vell solitari	135
La vella dona del vell gos	136
Animàlia	137
Xiquet que tira pedres	138
La parella	139
Fumador	140
Núvia i fotògraf	141

FINESTRA ENDINS DE BELL NOU

Lletra al somni	141
Siracusa	143
Aniversari	145
El que tu deies	146

BRESSOLEIG A L'INSOMNI DE LA IRA (2003)

Bressoleig a l'insomni de la ira	151
Avui, ací	151
Flames d'insomni	152
Transeünt del capvespre	154
Els dies bruts	155
Ells i tu	156
L'insecte	157
Prec	158
Ara cal viure	159
Tarda a Peníscola	160
La flor nonada	161
La ira que es mossega la cua	162
El que tu ets	162
Tafanejant esqueles	163
Amics d'un temps perdut	164
L'obligat somriure	166
Nadal d'ara	167
La tristor que tu tens	168
L'esguard on Déu es transparenta	169
La conferència	171

SEMPRE AMB LA MAR

La nit d'abans	173
Aprenent a udolar	173
L'aiguat, la mar i el sofre	175

I, A LA FI, OBLIDANT L'OMBRA, ESCOLTEM EL QUE DIU LA LLUM DE MAIG

Restes de pluja a la llum	177
---------------------------	-----

PARTITURES

L'INFANT DE LES QUATRE ESTACIONS (1972)

I. Una flor per a tu	183
II. Lluna d'estiu	184
III. Una fulla en la tardor	185
IV. L'home del fred	186

POESIA INFANTIL

POEMES DE LES QUATRE ESTACIONS (1993)

[Una fulla a la tardor]	191
[Les germanes fulles]	191
[El fred ve d'un país blanc]	191
[El fred és un home trist]	191
[Tothom li tanca la porta]	191
[La ciutat encén les cases]	191
[Però lluny enllà, quan Déu és nat]	192
[La primavera és com tu, molt petita]	192
[Els ocells que són]	192
[I és l'amor]	192
[La primavera per a mirar-te]	192
[Els infants de la lluna]	193
[La mare lluna els crida]	193
[¡Ai la lluna redona]	193
[Però el temps de la rosa]	193
[I la mare en trigar]	193

POESIA RELIGIOSA

ENCONTRE AL CARRER DE L'AMARGOR

Encontre (Quart dolor)	197
Crucifixió (Cinqué dolor)	197
Devallament de la creu (Sisé dolor)	198
Sepultura de Jesús (Seté dolor)	198
Diada de llum	199
Poema a la Verge dels Desemparats al maig	200
Criatura en blanc	201
Envellint el raïm	201
Nadal al bosc (1)	202

Balada d'aquell Nadal	202
Nadal al bosc (2)	203
Quan Déu és nat	204

POESIA FESTIVA

Cançoneta del temps	209
Sonet amb flors	209
Els homes que treballen a la falla	210

ALTRES POEMES

Vídua	213
Triga el trenc d'alba	214

POEMES INÈDITS

Ocell	219
Cançó trista	220
La primavera encara	220
Cançó de bressol per a un xiquet llunyà (Potser a Bòsnia)	221
1. <i>[Tanca la porta fill]</i> — 2. <i>[Adorm-te, fill]</i> — 3. <i>[Ací, a la vida, tot és massa tèrbol]</i>	
El nord	224
Els meus	225
El veritable drac	225
És el que resta d'un clam perdut	227
L'íntim inventari	228
Plorant-li a una foto groga	229
Poetes de la nit	231
Morella, alta i clara	232
Al bell mig de la tardor	234
Ara fa fred	235
Carrer de la Pau amb gos	236
L'equivocat costum	237
De l'amor secret	238
Dona de la terra	239
El jorn en què arribà la solitud	239
És l'hora que se'n va cap a la nit	240
Fugida a Egipte	241
Les mentideres possibilitats	242
L'ajuda	243
L'homenet	244
L'interior de l'herba sana	246
Mediterràniament parlant	247
Sonet del paisatge amb tu	248
Temps i estàtua incompleta	249
Veu per a Cèlia Viñas	250
¿Veus? El de sempre	251

València d'Àneu	251
Xàbia, o el cor d'una deessa	252
1. <i>[Per la Marina Alta, ben plantada...]</i> — 2. <i>[S'acosta més cap a nosaltres]</i> —	
3. <i>[El dinar ha estat un llamp de música]</i>	
Entendrida en llimbs	255
Paisatge amb neu al fons	255
Fera mínima	256
De l'interior i l'exterior que mires	258
Tinc ganes d'escriure el teu nom	259
Mascarot de proa	260
Roses i drac	261
Sense foc, sense fum	262

APÈNDIX DOCUMENTAL

Unes paraules de l'autora	265
Bibliografia	267